

Türkiye’de Çocukluğun Tarihi: Eski Harfli Süreli Çocuk Yayınları

İNCELEYEN: ELİF BÜŞRA DEMİR

Eski harfli süreli çocuk yayınları günümüzde araştırılacak çok yönü olan bir alan. Bu alanda ilk çalışma 1991’de *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları* kitabıyla İsmet Kür’e ait. 1928’e kadar çıkan çocuk dergilerini inceleyen çalışma, Cüneyd Okay tarafından; akademik ve bilimsel yöntemlerden uzak, metotsuz ve yanlış hükümlerle dolu olmakla eleştirilmiştir. Cüneyd Okay bu eleştirilerin ardından 1999’da, *Eski Harfli Süreli Çocuk Dergileri* ismiyle bir çalışma hazırlamıştır. Okay bu çalışmada, Türkiye kütüphanelerinde tespit ettiği 50 eski süreli yayın hakkında genel ve kısa bibliyografik bilgiler vermiştir. Alandaki üçüncü ve en güncel çalışma Öztürk Emiroğlu’na aittir: *Eski Harfli Süreli Çocuk Yayınları (1869-1928)*.

Eski harfli süreli çocuk yayınları üzerinde iki defa çalışılmışken üçüncü bir çalışmaya neden ihtiyaç duyulduğu sorusuna Öztürk Emiroğlu, kitabının arka kapak yazısında cevap vermektedir. Daha önce yapılan çalışmaların genel incelemeler olması, süreli yayınlar üzerine kapsayıcı, bütünlüklü ve ayrıntılı incelemelere ihtiyaç duyulması Emiroğlu’nun bu alanda yeni bir çalışma yapmasını gerekli kılmıştır. Üç kitap içerikleri bakımından karşılaştırıldığında Emiroğlu’nun Kür ve Okay’dan farklı olarak eski harfli

– KİTAP İNCELEMESİ –

127

Çocuk ve
Medeniyet

Cilt: 6 Sayı: 11
2021/1: 127-132

ELİF BÜŞRA DEMİR, elifbusrademir@etu.edu.tr

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Yüksek Lisans Programı

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8101-496X>.

doi: <https://doi.org/10.47646/CMD.2021.236>

sürelî çocuk yayınlarının genel bilgilerini vermekle kalmadan içeriklerini detaylandırdığı; döneme hâkim olan sosyal ve siyasî havanın eserlere nasıl yansıdığını tahlil ettiği görülmektedir. Diğer çalışmalarda eski harfli sürelî çocuk yayınlarından metin örnekleri bulunmazken, Öztürk Emiroğlu çalışmasını söz konusu dergilerden hikâye, şiir örneklerine de yer vererek hazırlamıştır. İlk iki çalışmanın yayınlanış tarihleri göz önünde bulundurulduğunda, yeni bir çalışmaya duyulan ihtiyaç daha iyi anlaşılmaktadır. Eski harfli sürelî çocuk yayınları hakkında güncel ve derinlikli bir çalışma hazırlayarak Türkiye’de çocukluğun tarihine ışık tutmayı amaçlayan yazar, çocuk sürelî yayınlarının önemine işaret etmektedir.

Eski Harfli Sürelî Çocuk Yayınları, önceki iki çalışmadan farklı yaklaşımlarla hazırlanmış, güncel bir çalışmadır. Kitap, çocuklara yönelik ilk Türkçe sürelî yayın olan *Mümeyyiz*’den başlayarak, harf inkılâbına kadar (1869-1928) geçen 60 yıllık süreçte yayımlanmış genel çocuk sürelî yayınlarını içermektedir. Öztürk Emiroğlu, eski harfli çocuk sürelî yayınlarını Kür ve Okay’dan farklı olarak dönemlere ayırarak tanıtmış ve incelemiştir. Yazar, çalışmasında, toplumsal ve siyasal gelişmelere göre içerik değişikliklerini dikkate alarak, sürelî çocuk yayınlarını üç bölüme ayırmıştır.

Kitabın birinci bölümünde Tanzimat devrinden 2.Meşrutiyet’e kadar (1869-1908) yayımlanan; *Mümeyyiz*, *Sadâkat-Etfâl*, *Arkadaş*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Bahçe*, *Mecmua-i Nevresidegan*, *Çocuklara Arkadaş*, *Çocuklara Kırâat*, *Vâsıta-i Terakkî*, *Etfal*, *Numune-i Terakki*, *Çocuklara Ta’lim*, *Çocuklara Mahsûs Gazete*, *Çocuklara Rehber*, *Çocuk Bahçesi* isimli on beş sürelî yayın tanıtılmaktadır. İkinci bölümde Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar (1908-1923) çıkan; *Musavver Küçük Osmanlı*, *Mekteplilere Arkadaş*, *Çocuk Dünyası*, *Ciddi Karagöz*, *Çocuk Yurdu*, *Mektepli*, *Çocuk Duygusu*, *Türk Yavrusu*, *Çocuk Bahçesi*, *Çocuk Dostu*, *Mini Mini*, *Küçük Gazetesi*, *Hür Çocuk*, *Haftalık Çocuk Gazetesi*, *Lane*, *Bizim Mecmûa*, *Yeni Yol*, *Musavver Çocuk Postası*, *Çıtı Pıtı* isimli on dokuz sürelî yayın yer almaktadır. Üçüncü bölümde Cumhuriyet devrinden harf inkılâbına kadar (1923-1928) yayımlanan; *Haftalık Resimli Gazetemiz*, *Resimli Dünya*, *Sevimli Mecmûa*, *Mektepliler Alemi*, *Gürbüz Türk Çocuğu*, *Çocuk Dünyası*, *Çocuk Yıldızı* isimli yedi sürelî yayın incelenmektedir. Bu dönemlere bakıldığında yazı ve şiirleriyle özellikle Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında devrin meşhur şairlerinin çocuk sürelî yayınlarında yer aldığı görülmektedir. Tevfik Fikret, Cenap Şehabettin, Mehmet Emin Yurdakul, Faik Ali Ozansoy, Celal Sahir Erozan, Yusuf Ziya Ortaç gibi isimler çocuk sürelî yayınlarında adı geçen isimlerdendir. Kitapta yapılan tasnifte Tanzimat dönemi dergilerinin çocuklara gösterdiği saygı dikkat çekmektedir. Dönem içerisinde yer alan dergilerdeki yazılarda “Küçük Beyler”, “Kıymetli Okuyucularımız”,

“Beyler Efendiler”, “Sevgili Kariler” hitaplarıyla neşredilen yazılar çocuğa verilen önemin göstergesidir.

İncelediği çocuk süreli yayınlarını hitap ettiği yaş gruplarına göre sınıflandıran Emiroğlu, çocuk sınıfına girmeyen yayınları çalışmasının dışında tutmuştur. Yaptığı tasnif ve elemeler neticesinde 41 dergiyi çocuk edebiyatına katkıları yönüyle, tanıtma ve tahlil üzerine, ayrıntılı bir biçimde inceleyen yazarın çalışması, söz konusu yöntem ve yönleriyle diğer çalışmalardan ayrılarak öne çıkmaktadır.

Öztürk Emiroğlu bu çalışmayı Milli Kütüphane başta olmak üzere birçok kütüphanenin katalogunu tarayarak hazırlamıştır. Çalışmada incelenen süreli çocuk yayınlarının kütüphane bilgisi, kapak, kâğıt, sayı, sayfa düzeni, yayım yılları, sahipleri, müdürleri, baskı tekniği gibi dış özellikleri de ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Yazar kadrosu, dil kullanımı, hedefe ulaşılabilirlik boyutu ve içerik bakımından beyanname ya da mukaddimeden başlayarak çeşitli yazı, hikâye, şiir ve makale, vs. kitapta incelenmiştir.

Emiroğlu çalışmasında, incelediği dergilerin dış özelliklerinden, sayfa düzeninden ve yazı puntosundan hangi yaş grubuna daha çok hitap ettiği çıkarımlarında bulunmaktadır. Yazar tanıttığı dergiler hakkında önce araştırmalarını paylaşmakta, ardından dergileri kendi bakış açısı ile değerlendirmektedir. Devam etmeyen, kısa ömürlü dergilerin neden devam etmemiş olduğu hakkındaki fikirlerini araştırmalarından çıkardığı neticelerden hareketle ifade etmektedir.

Tarihle paralel olarak, yaşanan dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik durumlarının, zihniyetin eserlere nasıl yansıdığını yayınlardan birebir örnekler vererek neden-sonuç ilişkisi içerisinde paylaşan yazar, tanıttığı dergilerin birbirlerine benzeyen ve birbirlerinden ayrılan yönlerini muhakkak belirtmiştir. Başarılı bulduğu dergilerden daha çok alıntıyla, daha detaylı bahseden yazar, başarısız bulduğu dergilere kısaca değinmektedir. Emiroğlu, dergilerin mukaddimelerinde belirttikleri hedeflere ulaşım ulaşamadıklarının kritiğini yaparken öznel yorumlarda da bulunmaktadır.

Öztürk Emiroğlu kitabına çocuk edebiyatına genel bir bakışla başlar. Çocuk edebiyatının terim tartışmasından sonra çocuk ve gençlik edebiyatının gerekliliğine dair yapılan tartışmalara değinir. Çocuk edebiyatı ayrımına karşı çıkan ve destek veren isimlerin çocuk edebiyatı hakkındaki görüşlerine yer vererek, ülkemizde çocuk edebiyatına nasıl yaklaşıldığına dair bir çerçeve çizer.

Dünyada çocuk edebiyatının ortaya çıkışından, gelişiminden ve Türkiye’de çocuk edebiyatının ilk yazılı örneklerinden bahsettikten sonra süreli

yayınlarına geçen Emiroğlu, çalışmasında incelediği her derginin çıkış tarihinden başlayarak derginin yazılış amacı hakkında bilgi vermeyi ihmal etmemiştir.

Öztürk Emiroğlu, çalışmasının sonuç bölümünde ocuk süreli yayınlarında belirgin bir şekilde işlenen konu ve temaların amacına dair değerlendirmelerde bulunur. İncelenen dergilerden süreli ocuk yayınlarını hazırlayanların bir kısmının bu işi vatana hizmet olarak telakki ettikleri, bir kısmının ocuk edebiyatı alanındaki boşluğu doldurmayı amaçladığı görülmektedir. Çocuklara Rehber (1898) gibi süreli yayınlarınsa gayeleri çocukları eğlendirmektir. Hangi amaçla yola çıkılırsa ıkılısın bütün yayıncıların ortak amacının ocuk edebiyatını kurmak ve bu sahaya yeni ürünler kazandırmak olduğu yazarın tespitleri arasındadır. Dergilerin muhtevaları incelendiğinde ocuk süreli yayınlarının; okuldaki eğitime destek vermek, çocukları eğlendirirken bilgilendirmek, alışkan nesiller yetiştirmek gibi hedeflerde buluştuğu fark edilmektedir. Aile, saygı, sevgi, vatan, milli duygular, kardeşlik, arkadaşlık, eğitim, güzel ahlak, alışkan olmanın önemi vs. gibi konu ve temalar süreli yayınlar içerisinde yer alan yazıların genelinde ne çıkmaktadır. Emiroğlu bu bölümde incelediği ocuk süreli yayınlarında çok belirgin bir şekilde ortaya çıkan zihniyete de değinir. Bütün eski harfli ocuk süreli yayınları çocuğu aileden, içinde yaşadığı devlet ve toplum düzeninden ayrı düşünmemiştir. ocuk toplumun önemli bir ferdidir ve çocuğa “adam gibi” muamele edilmelidir. Süreli yayınlara çocukların gönderdiği mektuplarda çocuklar; büyükler tarafından ciddiye alınmayı, eğitimdeki sorunların dile getirilmesini, yabancı ülkelerdeki okullar ve eğitim durumları hakkında bilgi verilmesini, ocuk ve aile ilişkileri hakkında daha çok yazılmasını, sosyal ve kültürel olaylardan anlaşılır bir dille haberdar edilmeyi talep etmişlerdir. Çocuklar, dünya ve yurt olaylarından haberdar olurken, büyüklerin kendi kavga ve ideolojilerine çocukları alet etmelerine karşı çıkar. Nitekim ocuk Bahçesi (1904) ocuk yayıncılığı altında büyüklere yönelik siyasi mesajlar vermek yoluna girdiği gerekçesiyle kapatılmıştır.

Emiroğlu'nun sonuç bölümünde yaptığı değerlendirmelerin arasında eski harfli süreli ocuk yayınlarının ocuk eğitimi ve psikolojisi ile uyumşayan yönleri de bulunmaktadır. Yazara göre süreli yayınlarda, eski hikâye geleneğinden kaynaklanan anlayışın devam etmesi sebebiyle, hikyelerden çıkarılacak sonuç bölümünün çocuğa bırakılmaması, bizzat yazar tarafından verilmesi çocukların serbest düşünmesine imkn tanımamıştır. Bazı hikyelerde ise sonuç atasözleri ile açıklansa da Emiroğlu ıkarılan sonuçların verilen atasözü ya da hikâye ile ilgisiz olduğunu tespit etmiştir. Bazı yazılarla ve hikyelerle uyumşayan resimlemeler de yazarın süreli

yayınlarda dikkatini çeken hatalardandır. Sadece sayfa doldurmak için yazılmış yazılar, basılmış resimler, tesadüfen seçilmiş konular, özensiz içerikler de Emiroğlu'nun çocuk süreli yayınlarında fark ettiği estetik, sanat ve pedagojik kusurlar arasındadır. Bu tarz dergilerin çocuğu ciddiye almadığını söyleyen yazar, çocukların da böyle dergilere ilgi göstermediğini, dergilerin kısa sürede kapandığını belirtir. Eski harfli süreli çocuk yayınlarının neredeyse tamamının promosyonla çocukların dikkatini çekerek devamlılık sağladığını iddia eden Emiroğlu, *Sevimli Mecmua*'nın çocukları bedava tiyatro ve sinemaya götürerek hem kendi reklamını yaptığı hem de çocuklara sinema ve tiyatro kültürü kazandırdığı örneğini verir.

Öztürk Emiroğlu günümüzdeki çocuk süreli yayıncılarına, çocukların yaş gruplarını göz önünde tutarak çocuk psikolojisine uygun yazılarla neşriyat yapmalarını tavsiye ettikten sonra çocuklar için ayrı gençler için ayrı kaliteli dergi çıkarmanın önemini vurgulayarak kitabının sonuç bölümünü tamamlar.

Çalışmada yer alan süreli çocuk yayınlarının hepsinin amaç, ilke, yöntem, yaklaşım, dil, içerik, yazar kadrosu, şekil ve süre açısından benzer özellikler taşıdığını görebilmekteyiz. İncelenen dergilerin arasında Çocuklara Mahsus Gazete, uzun süre yayın hayatını sürdürmesi ve edebiyat verimliliği yönüyle dikkat çekmektedir.

Süreli yayının çocuk edebiyatındaki önemine vurgu yapan bu çalışmanın sonunda bibliyografyadan sonra eski harfli süreli çocuk yayınlarının kronolojik sıralaması, çıkış tarihleri, sahipleri, müdürleri, idare yerleri, çıkış süresi ve fiyatları hakkında bilgi cetveli yer almaktadır.

Kitabın önsözünde, kitabın sonunda süreli yayınların Osmanlıca asıllarından örneklerin yer aldığı bilgisi yazılmışsa da Akçağ Yayınları 1. Baskı: Ankara 2020 künyeli, 173 sayfadan oluşan kitabın sonunda, belki baskı hatasıyla, herhangi bir örnek bulunmamaktadır.

Kitabın adı, içeriğin eski harfli süreli çocuk yayınlarının tamamından oluştuğu kanaatini uyandırır da yazar üç döneme ayırarak, betimsel tarama modeli ile incelediği süreli çocuk yayınlarını, hacim ve başarılarına bağlı uzunluklarda, dergilerin önemli gördüğü eserlerinden kısa alıntılarla tanıtmıştır. Kitapta eski harfli süreli çocuk yayınlarının tamamını değil, yazarın önemli görerek paylaştığı kısımlar yer alırken, paylaşılmayan kısımlar merak uyandırmaktadır.

Tanıtilen dergilerin yayınladığı eserler hakkında, verilen örnekler yetersiz kaldığı için çocuk süreli yayınları hakkında tam anlamıyla objektif çıkarımlarda bulunamıyoruz. Yazar incelediği dergilerde yer

alan metinlerden kendi tercihlerine göre örnekler verdiği için dergilerin içeriklerini tam manasıyla mukayese edemiyoruz.

Önsözde ve arka kapak yazısında vaat edilen detaylı ve bütünlüklü incelemenin çalışmanın tamamında gerçekleşmediğini görmekteyiz. Emiroğlu'nun çalışmasının içeriğinin de bir yöntemi olsaydı, *Eski Harfli Süreli Çocuk Yayınları* bilimselliği ile hedefine daha başarılı ulaşırdı.

Çocuk süreli yayınları hakkında çalışan araştırmacılar, bu alana ilgi duyanlar, tanıtım ve incelemesi yapılan dergilerde; belirtilen dönemlerin edebiyat anlayışı, ürünleri, çocuk süreli yayınlarının içerikleri, çocuğun toplumdaki yeri ve önemi hakkında fikir edinirken, sosyal ve siyasal yapının edebiyata etkilerini de gözlemleyebilir. Çalışma, muhataplarını çocukluk tarihinde bir yolculuğa çıkartırken, onların çocuk edebiyatına bakışında bir farkındalık oluşturabilir.

Dönemin çocuğunun sanat ve estetik zevkinin gelişimini özetleyen ve süreli çocuk yayınları hakkında genel bilgiler veren *Eski Harfli Süreli Çocuk Yayınları*, genişletilmeye, detaylandırmaya ve devam ettirilmeye müsait, kıymetli bir çalışma olarak çocuk edebiyatı alanında yerini almıştır.

Elif Büşra Demir

Kaynakça

Kür, İsmet (1991). *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Okay, Cüneyd (1999). *Eski Harfli Çocuk Dergileri*. İstanbul: Kitabevi.

Emiroğlu, Öztürk (2020). *Eski Harfli Süreli Çocuk Yayınları(1869-1928)*. Ankara: Akçağ Yayınları